

За етимологичната дублетност в английския език

Мартин Ненов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Martin Nenov. ABOUT ETYMOLOGICAL DOUBLETS IN ENGLISH

Abstract: The present article discusses the issue of etymological doublets in the English language. A criterion for the existence of doublets is defined and four groups of doublets are differentiated. A doublet couple is examined in more detail. A comparison is made between the frequencies of usage the doublet series legal – loyal – leal, using a graph generated by the Google books Ngram Viewer engine.

Keywords: etymological doublets, English language

Мартин Ненов. ЗА ЕТИМОЛОГИЧНАТА ДУБЛЕТНОСТ В АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

Резюме: Настоящата статия разглежда въпроса за етимологичната дублетност в английския език. Приведен е критерий за съществуването на дублетност и спрямо него са обособени четири групи дублети. По-подробно е разгледана една дублетна двойка. Направено е сравнение между честотата на използването на дублетната поредица legal – loyal – leal с помощта на графика, генерирана от машинната търсачка Google Books Ngram Viewer.

Ключови думи: етимологични дублети, английски език

Целта на статията е да се проследи навлизането, развитието и употребата на дублетната поредица *legal – loyal – leal* в английския език. Направено е сравнение между честотата на използването на трите прилагателни в езика с помощта на графика, генерирана от машинната търсачка Google Books Ngram Viewer, която представя графично честотата на употребата на думи, фрази и идиоматични изрази, използвани в източници, отпечатани между 1500 и 2008 г. Програмата за търсене се основава на корпуса от печатни произведения, дигитализирани от технологичната компания „Гугъл“.

Лексикалният състав на английския език непрекъснато се е обновявал и обогатявал през вековете чрез навлизането на нови думи отвън и създаване на словоформи от съществуващи в езика корени.

Сред навлизащите чужди думи се срещат такива, които дублират понятия, за които вече съществуват названия в езика. Резултатът е двойки (или повече на брой) думи с общ произход (и възможно близко значение) – това са така наречените дублети.

Откъде произлиза терминът, назоваващ описаното лингвистично понятие? В своя „Малък речник на етимологични дублети в българския език“ Борис Парашкевов обяснява: „Терминът (етимологични) дублети е въведен в употреба от френския изследовател Никола Катерино още през XVII в. Разкриването на тези всъщност не само двойки, но нередко и поредици от думи се подело относително интензивно през втората половина на XIX в., като по въпросната курioзна тема се появили публикации във вид на студии, монографии, дисертации, понякога просто списъци от думи и много рядко във вид на речници. Наред с други наименования тази специфична лексикологична категория се обозначава по аналогичен начин във френски – *doublets (etymologiques)*, а на английски – *doublets*, в немски – *etymologische Dubletten*, в руски – етимологическите дублети“.

В същия речник авторът дава ясно определение за споменатия термин: „Под етимологични дублети в настоящия кратък речник се разбират две или повече думи и имена в българския език, които водят началото си от една съществуваща, изчезнала или реконструирана (сиреч писмено незасвидетелствана) пралексема и/или нейни граматични форми“ (Парашкевов 2014: 7).

Сходно е и определението, което Уолтър Скийт привежда в своя „Етимологичен речник“: „*Doublets are words which, though apparently differing in form, are nevertheless, from an etymological point of view, one and the same, or only differ in some unimportant suffix*“ (Дублетите са думи, които, макар и видимо различаващи се по форма, са една и съща [дума] от етимологична гледна точка или се различават по някой незначителен суфикс.)

Казано по друг начин, етимологичните дублети са резултат на двукратно (или неколкократно) заемане на една и съща дума в даден език. От синхронна лингвистична перспектива така заетите думи са две (или повече) различни думи – те имат различен правопис, произношение и значение. Диахронно погледнати обаче, въпросните думи водят началото си от един и същ прародител. Често използван пример за илюстрация на казаното е двойката *shirt* – *skirt*. По отношение на пътя на развитието си първата дума е местна, а втората е скандинавска заемка. Различават се по форма и значение, но водят началото си от една обща германска праформа.

Възможно е и двете думи от дублетната двойка да са местни, както е случаят със *shade* ‘засенчено място’ – *shadow* ‘сянка на физически обект’. И двете са произлезли от ст.англ. *sceadu*, в която се обединяват и двете значения. *Shade* се развива от формата за именителен падеж на съществителното от ж.р. *sceadu* (или от паралелната форма за ср.р. *scead* (в косвен падеж. *sceades*) (Риндж 2014: 47), а *shadow* – от дативната форма *sceadwe* (ОТР: *shade*).

Според начина на навлизането си в езика етимологичните дублети могат да се обособят в следните групи:

- Двете думи произлизат от една и съща местна дума: *shade* ‘засенчено място’ – *shadow* ‘сянка на физически обект’;
- Едната дума е местна, а другата заета. За пример могат да послужат двойките *word* (ст.англ.) – *verb* (лат.); *shirt* (англ.) – *skirt* (ск.);
- Двете думи са заети от един и същ език, но в различни периоди от време: *warranty* (н.фр.) – *guarantee* (фр.);
- Двете думи са заети от различни езици: *host* (ст.фр.) – *guest* (ск.); *strange* (ст.фр.) – *extraneous* (лат.).

Нека вземем за пример прилагателните *legal* и *loyal*. Представата, която извиква споменаването на първото от тях, е вероятно Съдебната палата, съдебна зала, документи, заседание, съдебен процес. За разлика от *legal* прилагателното *loyal* се свързва с темата за връзките между хората, човешко поведение и отношения, каквито бихме желали да имаме с ближните си, а у по-романтично настроените то може да се асоциира с времената на рицарите, когато етичният код е повелявал вярност, чест, себеотрицание и защита на правдата. Т.е. докато първата дума е, така да се каже, с неутрална конотация, свързана със суха и бездушна процедурност, втората определено е с положително, „човечно“ значение.

Макар толкова различни по отношение на употребата си, тези две прилагателни са типичен пример за етимологични дублети. Към тях се причислява и прилагателното *leal* /li:l/.

По-долу ще бъдат разгледани дублетите *legal* – *loyal* – *leal* /li:l/.

Първо по ред на навлизане в английския език е прилагателното *leal*. В съвременния английски *leal* се употребява основно в северните диалекти и в шотландския английски със значение ‘предан, верен, честен’. По-разпространената дума със споменатото значение в разговорния и книжовния английски е *loyal*.

Прилагателното *leal* преминава в англ. през ст.фр. *leel*, която е наследник на лат. форма *lēgālis*. ОТР споменава три правописа на ст.фр. предшественик на *leal*, като уточнява, че последните две са полукнижовни правописни форми: *leel*, *leial*, *leal*. Първата регистрирана употреба на *leal* според ОТР е през 1300 г. в произведението „Cursor mundi“, поема от Нортумбрия от XIV век: “Fifty or fourte o þi lele men”, ред 2758. Това е първата регистрирана ПИСМЕ-НА употреба.

Следващо във времето е прилагателното *legal*. Според „Малък речник на етимологични дублети в българския език“ (Парашкевов 2014: 176) то „възлиза към разпространилия се през Средновековието в европейските езици латинизъм *lēgālis* ‘законосъобразен, отнасящ се до закона’, производно от косвено падежната форма на лат. съществително *lex* ‘закон, предписание’“. Въпросната косвенопадежна форма е формата за винителен падеж *legem*, т.е. от нейната основа *leg-*, с помощта на наставката *-ālis*.

Споменатото развитие се потвърждава и от ОТР – *legal* влиза в англ. през среднофренската форма *légal*, регистрирана през XIV в., наследник на ст.фр. форми *leial*, *loial*, които произлизат от лат. *lēgālis*. Първата регистрирана употреба на *legal* според ОТР е от 1529 г. „More Dyaloge i. Wks. 161/2 Albeit the matter of the precepte is morall and the daie legall, so that it maie be chaunged, yet wi no man thinke [etc.]“ (ОТР: *legal*).

Последно в хронологичния ред е прилагателното *loyal*. То преминава в англ. през ср.фр. *loyal*, което е от ст.фр. *loial*, *leial*, а то, както вече беше уточнено, е наследник на лат. форма *lēgālis*.

Първата регистрирана употреба на *loyal* според ОТР е през 1604 г. „Shakes. Oth. iv. ii. 35 Desdemona. Your wife my Lord: your true and loyall wife“ (ОТР: *loyal*). В трагедията „Отело“ *loyal* е употребено 3 пъти. Не са използвани дублетите *legal* и *leal*.

Както се вижда, и трите прилагателни водят началото си от един прародител. Могат да се причислят към третата подгрупа – думите в дублетната поредица са заети от един и същ език, но в различни периоди от време. В конкретния случай дори пътят, по който навлизат в английския език, е един и същ, през френски. Следователно отговарят на критерия за дублетност.

Защо *loyal* се е наложило в книжовния език за сметка на *leal*, което се е запазило с ограничена употреба? По-горе беше споменато, че първата регистрирана употреба на *leal* е през 1300 г. Следователно в разговорния език думата се е употребявала от по-рано. Съществуването на паралелни писмени

форми на една и съща дума в даден език е обичайно явление преди изобретяването на печатната преса, която е предпоставка за стандартизирането и фиксирането на правописа. Пишещият, особено ако не е достатъчно школуван в изкуството на записването на устната реч, записва звуците на своя диалект. Дори в едно и също произведение могат да се срещнат два различни правописа на една дума – пример за това е произведението „Ормулум“ от XIII век, един от първите писмени паметници, в които се появяват новонавлезлите в английския език скандинавизми. Следователно в говоримия език са съществували доста повече разновидности на произношението на дадена дума. ОТР предлага следните варианти: *liale, leyll, leel, leale, leil, leell, laill, leal*, някои от които е напълно възможно да са звучали като *loyal* и когато около 300 години по-късно навлиза *loyal*, отново през френски, то да се е наложило като писмена форма при фиксирането на правописа.

Друг фактор е географският: *leal* се употребява първоначално в по-рядко населените северни области.

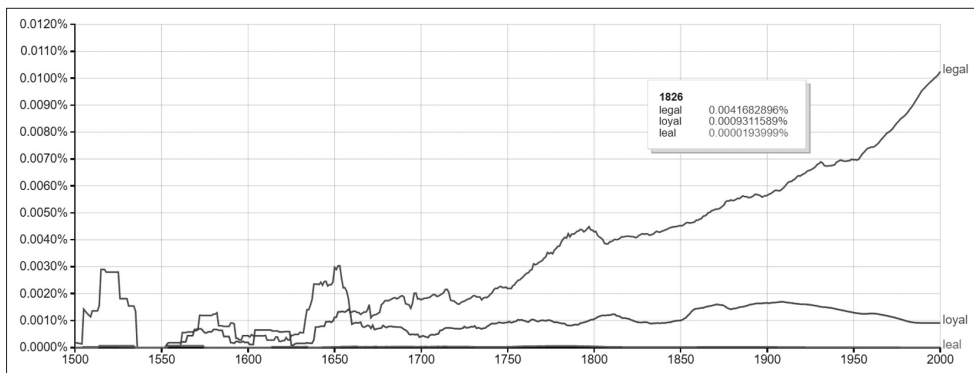
Следващ благоприятен фактор за налагането на *loyal* е социалният – *loyal* се употребява от влиятелни, известни личности – Шекспир е предпочел именно него в произведенията си. В творчество си Бардът, според източници, го използва общо 76 пъти самостоятелно и в производни думи и нито веднъж не използва *leal*.

Няколко думи на езика на цифрите: в съвременния език *legal* е на 1165 място в честотния списък за употребата на думите в езика, като е употребена 24015.6 пъти на 1 млрд., а *loyal* – на 4204, с резултат 16683.4 употреби на 1 млрд. (Честотен списък 2018: *loyal, legal*).

Интересно наблюдение предлага авторът на електронната статия „The Importance of Trust: An Etymological History of *Legal* and *Loyal*“ (Вандеуа 2018): „Широката употреба на *legal* през XX век най-вероятно е резултат от активизирането на съдебната дейност, най-вече в САЩ. През последните 100 години са взети най-важните правни решения в американската история. Тогава не е чудно, че съдебните въпроси са на преден план в езиковия дискурс.

Относително по-рядката употреба на думата *loyal*, от друга страна, говори за нейната стойност в съвременното общество. Въпреки това ценим тези, които остават верни (лоялни) на убежденията си и търсим приятели, които да са ни верни. Дори сред по-материалистично ориентирани няма нищо пожелано от *лоялните клиенти*. Двойката *legal* и *loyal* съжителства в дълбока взаимовръзка: Лоялността е резултат от доверие. Когато доверието бъде излъгано, прибягваме до съдебната система, за да възстанови правдата. Следователно *legal* и *loyal* са в известен смисъл противоположни – когато се изгради доверие, резултатът е лоялност; когато то бъде разрушено, съдебната система идва на помощ“.

На графиката за употребата на legal и loyal, получена от електронната страница на Google Books Ngram Viewer (Книгите на Гугъл 2018), се вижда относително голямата честота на употреба на legal.

Графика 1. Сравнение между честотата на употребата на loyal, legal и leal

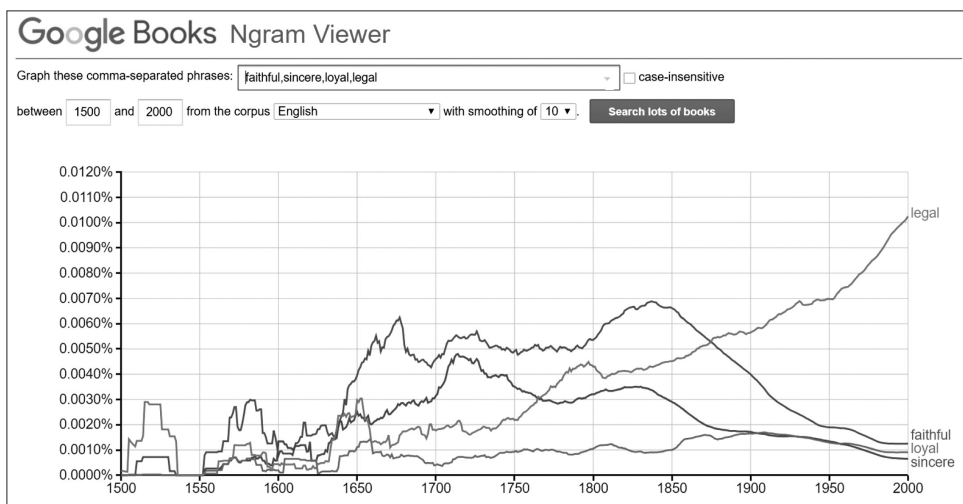
За по-голяма яснота честотата на употребата на най-рядко използваното прилагателно leal е представена на отделна графика по-долу.

Графика 2. Честота на употребата на leal

Дали по-рядката употреба на loyal в сравнение с legal не се дължи на езикови фактори? Според Найденов (2018) по-рядката употреба на loyal спрямо legal вероятно е резултат от употребата на синоними като faithful и sincere.

На графиката по-долу е направено сравнение на употребата на четирите прилагателни: loyal, faithful, sincere, от една страна, и legal, от друга. През последното столетие превес има legal, като тенденцията е в посока увеличаване на разликата.

Графика 3. Сравнение между честотата на употребата на *loyal*, *faithful* и *sincere*, от една страна, и на *legal*, от друга

Уместно е да се направи уточнението, че макар повечето юридически термини в съвременния английски език да са от латински произход, обединяващият термин – думата *law* ‘право, закон’, е наследник на староскандинавското *lagu* ‘слой, пласт; нещо положено и установено’. Староскандинавското съществително *lagu* произлиза от прагерманската форма *lagą ‘нещо положено, сложено да легне’, която на свой ред е от индоевропейския корен **leg^h*- ‘лежа’. Производна дума от споменатия корен в латинския език е *lectus* ‘легло’, докато лат. *lēx* ‘правен принцип, правило, закон’, което най-вероятно е свързано с лат. *legere* ‘събирам’ от индоевропейския корен **leg-* (1) ‘събирам’ (Качинска 2018; ЕЕР: *legal*).

Интересен е пътят на думите в различните езици през вековете. Вижда се как от една дума (по-точно от парадигмата на съществителното *lēx*) в латинския език се развиват три различни съществителни в друг език – английския, като с най-голяма популярност се ползва не това, което първо е навлязло в езика. Трите прилагателни обаче ще продължат да съществуват паралелно, докато са налице макар и минимални разлики в значенията им.

Върху честотата на употребата на думите в езика влияят не само лингвистични фактори, но и социални и географски такива. Дали в такъв случай изучаването на произхода и употребата на думите в езика, освен източник на чисто лингвистична информация, не би могло да бъде индикатор за тенденции в развитието на обществото?

Съкращения:

англ. – английски

ж.р. – съществително от женски род

лат. – латински

м.р. – съществително от мъжки род

н.фр. – нормандски френски

ск. – скандинавски

ср.р. – съществително от среден род

ст.англ. – староанглийски

ст.фр. – старофренски

Библиографски съкращения:

ОТР Оksфордски тълковен речник – OED: 1989: Oxford English Dictionary, Oxford University Press, 1989.

ЕЕР Електронен етимологичен речник – Etymology English <https://www.etymologyenglish.com/word/legal>

Библиография

Парашкевов, Б. *Малък речник на етимологични дублети в българския език*. В. Търново: Слово, 2014.

Честотен списък 2018: https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Frequency_lists/PG/2006/04/1-10000, към 15.05.2018

Google Books Ngram. <http://books.google.com/ngrams>, към 05.06.2018

Kaczyńska, Elwira. *The Indo-European Origin of Latin Lex*. University of Łódź: <http://institucional.us.es/revistas/habis/44/01%20Elwira%20Kaczynska.pdf>, 20.06.2018

Ringe, Don and Ann Taylor. *A Linguistic History of English – volume II. The Development of Old English*. Oxford University Press, 2014.

Skeat, W. *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*. Oxford: Clarendon Press, 1911.

VandeWaa, David. *The Importance of Trust: An Etymological History of “Legal” and “Loyal”*. <https://lafleur.marketing/blog/the-importance-of-trust-an-etymological-history-of-legal-and-loyal/>, 15.05.2018

Гл. ас. д-р Мартин Ненов
Катедра „Западни езици“
Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Адрес: бул. Цар Освободител 15, 1504 София, България
✉ marnenov@abv.bg

Assist. prof. Martin Nenov, PhD
Department of Western Languages
Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria
✉ marnenov@abv.bg